

TIJORAT VA SERVIS LOGISTIKASI: TURLARI VA FAOLIYAT SOHALARI

Z.Z. Abdurahmonova

NamDU.

R.M. Axmedov

Ilmiy rahbar.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18328479>

Annotatsiya. Mazkur maqolada tijorat va servis logistikasining mohiyati, asosiy tushunchalari, turlari va faoliyat sohalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Logistika terminologiyasi, transport va ombor logistikasining o'ri, xizmat ko'rsatish logistikasining iqtisodiy ahamiyati hamda moddiy oqimlarni boshqarish masalalari yoritilgan. Shuningdek, logistika sohasida axborot texnologiyalari, innovatsion yondashuvlar, ekologik omillar va kelgusi rivojlanish tendensiyalari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari asosida amaliyot uchun muhim xulosalar va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: logistika, tijorat logistika, servis logistika, transport logistika, logistika zanjiri, innovatsiyalar.

Kirish

Globalashuv sharoitida davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy, savdo va ijtimoiy aloqalarning jadallashuvi logistika tizimlarining ahamiyatini yanada oshirmoqda. Zamonaviy iqtisodiyotda tovarlar va xizmatlarning ishlab chiqaruvchidan iste'molchigacha bo'lgan harakati samarali logistika tizimisiz amalga oshirilmaydi. Ayniqsa, xalqaro savdo, transport va xizmatlar bozori rivojida logistika infratuzilmasi muhim o'rin tutadi.

Logistika nafaqat moddiy resurslarning harakatini, balki axborot va moliyaviy oqimlarni ham boshqaruvchi tizim sifatida namoyon bo'ladi. Tijorat va servis logistikasining rivojlanishi korxonalar raqobatbardoshligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va iste'molchilar ehtiyojlarini to'liq qondirish imkonini yaratadi. Shu bois mazkur maqolada tijorat va servis logistikasining turlari hamda faoliyat sohalari atroflicha tahlil qilinadi.

Tijorat va servis logistikasining asosiy tushunchalari

Logistika — bu mahsulot, xizmat, axborot va moliyaviy oqimlarni rejalashtirish, tashkil etish va nazorat qilish orqali ularni ishlab chiqaruvchidan yakuniy iste'molchigacha samarali yetkazib berishni ta'minlovchi tizimdir. Tijorat logistikasida asosiy e'tibor tovarlarning harakati, saqlanishi, transporti va taqsimotiga qaratilgan bo'lsa, servis logistikasida xizmatlarni o'z vaqtida va sifatli ko'rsatish jarayonlari muhim hisoblanadi.

Logistika terminologiyasida "ta'minot zanjiri", "ombor boshqaruvi", "inventarizatsiya", "transport oqimlari" kabi tushunchalar keng qo'llaniladi. Ta'minot zanjiri xom ashyodan boshlab tayyor mahsulot yoki xizmat iste'molchiga yetib borguncha bo'lgan barcha jarayonlarni o'z ichiga oladi. Ombor boshqaruvi esa mahsulotlarning saqlanishi, hisobga olinishi va taqsimlanishini ta'minlaydi.

Logistikaning turlari va ularning xususiyatlari

Logistika bir necha asosiy turlarga bo'linadi. Transport logistika mahsulotlarni bir hududdan ikkinchi hududga yetkazib berish jarayonini tashkil etadi va vaqt hamda xarajatlarni optimallashtirishga xizmat qiladi.

Ombor logistika mahsulotlarni saqlash, joylashtirish va inventarizatsiya jarayonlarini boshqaradi. Taqsimlash logistika esa tayyor mahsulotlarni iste'molchilarga yetkazish va bozor talablariga mos ravishda tarqatishni muvofiqlashtiradi.

Mazkur turlar bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularning uyg'un faoliyati logistika tizimining umumiy samaradorligini ta'minlaydi. Ayniqsa, elektron savdoning rivojlanishi taqsimlash logistikasining ahamiyatini keskin oshirmoqda.

Xizmat ko'rsatish logistikasining iqtisodiy ahamiyati

Xizmat ko'rsatish logistikasining ahamiyati zamonaviy iqtisodiyotda beqiyosdir. Ushbu soha xizmatlarni o'z vaqtida yetkazib berish, xarajatlarni kamaytirish va mijozlar qoniqishini oshirishga xizmat qiladi. Xizmat logistikasining rivojlanishi korxonalar raqobatbardoshligini oshirib, bozor ulushini kengaytirishga yordam beradi.

Innovatsion texnologiyalar, jumladan sun'iy intellekt, ma'lumotlar tahlili va raqamli platformalar xizmat ko'rsatish jarayonlarini yanada samarali qilish imkonini bermoqda. Natijada xizmatlar sifati oshib, iqtisodiy samaradorlik ta'minlanadi.

Tijorat logistikasida moddiy oqimlar va xarajatlarni boshqarish

Tijorat logistikasida moddiy oqimlar mahsulotlarning ishlab chiqaruvchilardan iste'molchilarga uzluksiz harakatini ta'minlaydi. Oziq-ovqat sohasida sovutish, saqlash va tezkor yetkazib berish muhim bo'lsa, sanoat sohasida xom ashyo va komponentlarning uzluksiz ta'minoti ustuvor hisoblanadi.

Xarajatlarni hisoblash va tahlil qilish logistika samaradorligini oshirishning muhim shartidir. Parametrik va ijrochi xarajatlarni baholash metodlari orqali xarajatlarni optimallashtirish va resurslardan oqilona foydalanish mumkin.

Transport logistika va axborot texnologiyalari

Transport logistikasida avto, temir yo'l, havo va dengiz transporti turlaridan foydalaniladi.

Har bir transport turi yuk turi, masofa va vaqt talablariga qarab tanlanadi. Axborot texnologiyalari logistika jarayonlarini avtomatlashtirish, real vaqt rejimida monitoring qilish va tezkor qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Bulutli texnologiyalar, IoT va mobil ilovalar logistika boshqaruvini markazlashtirib, xizmat sifatini oshirmoqda.

Innovatsiyalar, ekologik omillar va kelgusi rivojlanish tendensiyalari

Innovatsiyalar logistika tizimlarining kelajagini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Avtomatlashtirish, robotizatsiya va ekologik toza transport vositalari logistika jarayonlarini barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi. Ekologik omillarni hisobga olish orqali energiya tejamlorligi va atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish mumkin.

Kelgusida logistika sohasida sun'iy intellekt, dronlar va blokcheyn texnologiyalarining qo'llanilishi kengayishi kutilmoqda. Bu esa logistika tizimlarini yanada tezkor va ishonchli qiladi.

Xulosa

Tijorat va servis logistikasining turlari va faoliyat sohalari zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismi hisoblanadi. Ularning samarali boshqarilishi mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va raqobatbardoshlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Innovatsion va ekologik yondashuvlarga asoslangan logistika tizimlari kelgusida iqtisodiy taraqqiyotning muhim omili bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaeva, N. (2021). Logistika va uning tijoratdagi roli. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.
2. Ismailov, A. (2020). Logistik xizmatlar va ularning samaradorligi. Toshkent: O'zbekiston xalqaro universiteti.
3. Niyazov, D. (2019). Tijorat faoliyatida logistika tizimlarini rivojlantirish. Zarafshan iqtisodiyoti jurnali.
4. Xolov, S. (2018). Xalqaro tijorat va logistika: nazariy va amaliy jihatlar. Toshkent: O'zbekiston iqtisodiyot universiteti.